

Ur museisamlingarna

Foto: Bernt Pettersson

DÖRR MED ANOR

Dörren till den borte handkammaren i 2:a våningen i Bergströmska gården utgör ett vackert exempel på en s k fyrfyllningsdörr med utanpåliggande fyllningar.

Dörrtypen förekom redan på 1600-talet. Erik Dahlberg hade den med i sina förslag till ritningar till officersboställen. Den fick stor spridning under hela 1700-talet och långt in på 1800-talet för sin enkla och prisbilliga konstruktion.

Vad som är slående när man tittar litet närmare på dörren är de utsökt vackra smidda gångjärnen med beslag från barockens epok. (Se foto sid 7) Likaså är nyckelblecket och låset från samma tid. Dörren tycks med all sannolikhet ha varit med från början då huset byggdes c:a 1750.

Mary Håkansson

Årg 7 Nr 4 1997

S:t Olof

Medlemsblad för hembygdsföreningen
S:t Olofs Gille i Torshälla

SKÄCKLINGE-FRANS en spelmansprofil från norra Sörmland

Skäcklinge-Frans eller Frans Pettersson omgiven av spelkamraterna Reinhold och Helge Öhlin. Han gick ur tiden 1973, 91 år gammal.

Åldermannen har ordet

Den 20 augusti blev jag inbjuden att medverka vid den gamla hantverksföreningens 150 års jubileum och det väckte givetvis min nyfikenhet. Jag visste absolut ingenting om föreningen som sådan även om ordet hantverksförening passerat revy många gånger genom åren.

Tyckte att det var lämpligt att skriva något om det i kommande nummer av S:t Olof. Det innebar helt enkelt en jakt på källmaterial och det fanns på bekvämt avstånd hos Bernt Pettersson, som hade i sin ägo målarmästare J A Hellbergs sammanställning inför 100-årsjubileet.

Det var 35 A4 sidor som jag efter första genomläsningen mest kommer ihåg som ett virrvarr av namn. Först efter tredje läsningen började jag se ett intressant mönster i det hela och upptäckte att detta var något mycket lärorikt att sätta sig in i. Jag hoppas att jag lyckats med att ge en bild av Hantverksföreningens utveckling och hur nya lagar radikalt förändrade dess första uppgifter, men hur målet hela tiden varit detsamma, att ta tillvara hantverkarnas och småföretagarnas intressen.

Jag passar på att gratulera vår medlem Arne Styrlander, som var den näst siste mottagaren av gesällbrev och som vid jubileet fick överlämna det sista gesällbrevet till sin son Hans. Grattis också Hans. Det kändes högtidligt att få vara med om detta.

Ett annat område där jag vidgat mina tidigare obefintliga kunskaper är fackföreningsrörelsens uppkomst och utveckling i Torshälla. Jag hade i ett svagt ögonblick lovat att "korrekturläsa" Leif Perssons 116 sidor långa artikel och fann att det inte var någon tråkig läsning. Också här passerade en mängd namn revy, somliga inte helt obekanta efter arbetet med "öknamnen" i Torshälla och på Nyby.

En trogen skara torshällabor och före detta samlades till avslutningsfest på Holmberget den 20 september. I och med det får vi anse att vi gjort vad vi kunnat för att ge en smula fest och glans åt jubileumsåret. Vi har stor anledning att tacka Parkförvaltningen för att man hörsamade vår vädjan om en extra satsning på Holmberget och dess omgivning detta år. Framför allt tackar vi dess personal som svarat för arbetet. Belöningen har kommit i form av alla positiva kommentarer om hur välkött Holmberget varit och vilka vackra blomsterarrangemang man mötts av.

Nästa aktivitet styrelsen inbjuder till är det sedvanliga adventskaffet lördagen före 2 Advent. Se Annonser!

Det känns konstigt att den 11 oktober skriva *God Jul*, men när Ni får tidningen i Er hand står vi inför advent och jul.

Margaretha Lindén

Spelmansprofil från norra Sörmland

Frans Pettersson i Torshälla kom upp på tribunen och lade av sig plommonstopet. Det var en rivande polska han började med. Den virvlade iväg, så det sjöng i den gula fiolen.

- Det var klara toner, tyckte publiken. Och en så'n gammal polska se'n.

Det var verkligen ingen som knorrade, när Pettersson i Torshälla tyckte att han kunde "dra" bambon som han skrivit själv.

Bland alla intressanta tidningsklipp i Spelmansförbundets arkiv finns en artikel från Östergötlands Dagblad, som beskriver Julitastämman 1922. Där omnämns på ovanstående sätt den färgstarke spelmanspersonligheten Skäcklinge-Frans (1882-1973). Han hade fått namn efter den gård utanför Torshälla som han brukade under ett 20-tal år. Frans var annars född i Gillberga, men föräldrarna flyttade i hans tidiga barndom till Torshälla. I dessa trakter kom han att vara verksam hela livet. Han pensionerade sig för övrigt först vid 73 års ålder och då hade han haft anställning som verkstadsarbetare i Eskilstuna.

Frans beskrivs som en stor humorist och berättare med ett sällsynt glatt sinne-

lag. Dessa attribut var självklart en tillgång för en speleman och han blev också mycket anlitad vid olika sammanhang. "Emellan Strängnäs, Kungsör och Öja" fanns under hans tid många dansbanor och där var Skäcklinge-Frans ett stort namn. En syn många äldre minns är hur han alltid kom på sin cykel med sin fiol och unikabox på pakethållaren. Inget kunde hindra honom från en spelning.

Vid ett tillfälle då det skulle bli dans i Nyby hage störtregnade det och de dansande uteblev. Icke så Frans. Han spelade sig igenom hela kvällen med sin spelkamrat Arne Persson. Någon ekonomisk ersättning frågade han aldrig efter. Nöjet att glädja andra var belöning nog.

Spelkamraterna växlade under årens lopp, men han hade aldrig problem att spela ihop med andra. Hans musikalitet och förmåga att även kunna sekundera gjorde honom till en tillgång i alla spelmannsammanhang. Vid de sedvanliga söndagsspelningarna i hemmet hette en tid spelmannskamraterna Reinhold och Helge Öhlin. Observera på bilden (på framsidan) den vita skärmmössan. Inget spel utan den! En mycket viktig spelkamrat blev också sonen Folke som hade ett erkänt mjukt och känsligt spel. Frans temperament födde ett mustigare och robustare spelsätt. De kompletterade varandra fint. Deras samspel fick också sitt erkännande på en spelmannstämma i Vibyholm vid Årdala. Där fick de var sin tennskål med inskription som pris för sin folkmusik.

Söndagarna avsattes också till notpliktande. "Han satt där med penna och bruna notböcker", minns hans barn. Vid flyttningen till ålderdomshemmet i Hällby

forts sid 6

20 Augusti 1847 - 20 Augusti 1997

Med hjälp av målaremästare J A Hellbergs sammanställning inför föreningens 100-årsjubileum och likaså Ann-Charlotte Levins inför 150-årsjubileet ska under tecknad försöka ge en bild av Torshälla Fabriks, Handels och Hantverksförening eller Sveriges Hantverks- och Småindustriorganisations lokalorganisation Torshälla eller Torshälla Hantverk- & Industrieförening eller Företagarnas Riksorganisation som dagens namn lyder.

Upprinnelsen till bildandet av en hantverksförening är den hantverksordning som Kungl Majt utfärdade den 22/12 1846 och som föranlät Magistraten att påskynda bildandet av en hantverksförening i Torshälla. Ordningen föreskrev nämligen vad som erfordrades för att erhålla rättighet att som mästare idka sitt hantverk på ort och ställe, nämligen att kunna skriva läsligt kvantanspecier i enkla tal, äga god frejd samt förfärdiga prov i yrket, styrkt av 2 oväldiga män.

Den 22 juli 1847 valdes J Thermaenius till ordförande i den nybildade hantverksföreningen och den 20 augusti hade man skaffat sig ett sigill för att kunna bekräfta handlingarna. Den allra första uppgiften föreningen hade var att bevaka att alla hantverkare och fabriksidkare i staden hade mästarbrev eller tillstånd att utöva sin näring. Detta innebar att alla berörda parter, vid vite av 16 sk banko, omgående skulle visa upp sina mästarbrev eller tillstånd samt erlægga 2 Riksd banko i grundavgift eller bottenpenning.

En gammal hantverksförening fyller 150 år

Det var en omständlig procedur att vinna inträde i föreningen. Inskrivning skedde under hösten av 18 medlemmar. Alla hade dock inte så god ordning på sina papper och svårt att få fram bevisen. Detta har beskrivits ingående av Hellberg. Äldsta mästarebrevet var utfärdat 1810 för kakelugnsmakaren och krukmakaren A G Ramstedt, som också kunde visa upp burbrev dvs att han var antagen som borgare samma år. Vid inskrivningen skulle en hantverkare erlægga 2 Riksdaler i bottenpenning och en handlande 4 Riksdaler, därefter en årsavgift på 32 sk banko.

Man hade redan i augusti bildat en Cassa och skraddare Bolind överlämnade "det cassaskrin, som förut varit Skraddare Ämbetet tillhörigt, och som erkänsla här för beslöts att Bolind icke skulle avgiva någon bottenpenning".

Pengarna man fick in skulle användas som understöd, efter prövning, eller lånas ut vid behov. Följande år beslutade man att bilda ytterligare en Cassa. Den första skulle bestå av den förut frivilliga givna bottenpenningen samt årsavgiften på 32 sk banko. Medlen skulle användas för understöd. Den andra gemensamma Cassan skulle bestå av lösen av gesällbrev, inskrivningspengar för lärlingar samt den bottenpenning varje ny medlem skulle erlægga. Utdelningen skulle tillfalla sjukliga medlemmar och gesäller samt deras hustrur och minderåriga barn. Första gången utdelning sker är i januari 1862 då två änkor får dela på 12 Riksd.

Under åren fram till 1865 består arbetet i föreningen mest av att granska ansökningar och bevilja tillstånd. 8 april 1857 ansökte t ex nålmakaren F O Nyström

om burskap i nålmakareyrket. Under de 17 år man verkat hade 106 lärlingar skrivits in och 41 gesällbrev utfärdats.

1864 kom lagen om utvidgad näringsfrihet, vilket innebar att Hantverksföreningen förlorade sina viktigaste uppgifter och man föreslog en nedläggning. Den gemensamma kassan på 307,27 kr skulle överföras till föreningens enskilda kassa med sina 623,35 kr. En styrelse på tre personer utsågs att förvalta denna och den skulle varje år uppvisa räkenskaperna för magistraten.

Under åren som följde ägnade man sig i första hand åt utlåning och understöd. Man tog in nya medlemmar mot en bottenpenning på 6 Riksdaler.

1871 föreslog F O Nyström att man skulle anslå medel till välgörenhet t ex till en grundfond för ett bibliotek för den under bildning vardande arbetareföreningen. Detta avlogs.

1881 föreslås ändrade stadgar. Nya medlemmar skulle betala 10 kr, mannen 6 kr och hustrun 4 kr fram till 34 års ålder. Därefter höjdes successivt avgiften upp till 49 år. Nya medlemmar fyllda 50 år togs inte in. Skulle Cassan upphöra skulle medlen underställas Torshälla fattigvårdsstyrelsens förvaltning som fond.

1898 kom en förfrågan om föreningen ville ansluta sig till den riksorganisation för hantverk och industri som var under bildande. Hur man ställde sig till frågan framkommer inte i källmaterialet men 1924 erbjuds man att ansluta sig till Sveriges Hantverksorganisation och Hantverksinstitut. Man tackar nej.

Inför Torshällas 600-årsjubileum år 1917 bidrog föreningen med 1000 kr till en fond för frisäng på Eskilstuna lasarett.

20 Augusti 1847 - 20 Augusti 1997

I samband med föreningens 70-års dag den 20 augusti talas för första gången om att man skulle samlas under litet festligt förhållanden. Man skulle samlas i en backe och roa sig (brödkort, sockerkort och "motbok" skulle medtagas). Vid den här tidpunkten har man 45 medlemmar. Detta tycks vara upptakten till en rad trevliga sammankomster för att stärka gemenskapen.

1937 kom en ny tanke in i bilden. En av medlemmarna frågade om ej kassan kunde anordna någon skola, där ungdom och lärlingar kunde förkovra sig i något yrke. Ordföranden tyckte att frågan var bra men utan stadgeändring kunde inget göras åt saken just då. Det kom att dröja nio år innan yrkesskolan blev en realitet.

Under krigsåren delades det ut pengar till olika välgörande ändamål, Röda Korset och Nationalinsamlingen för Finland. Man köpte också obligationer i Försvarslånet.

Här slutar uppgifterna från J A Hellberg. Ann-Charlotte Levin har lämnat stoff till följande.

Under senare år har föreningen främst intresserat sig för näringslivsfrågor men även delat ut mästar- och gesällbrev, deltagit i utställningar, anordnat studiecirkel och tagit initiativ till yrkesskolan. Då Torshälla stad i början av 60-talet iordningstallde det nya industriområdet inom Eklunda fick Torshälla Hantverksförening vara med och framföra sina synpunkter.

forts sid 6

forts från sid 5

Under tiden 1953-1974 hade förening-
en en fungerande damklubb, i första hand
inriktad på att ekonomiskt stödja för-
eningen

Mästar- och gesällbrev har föreningen
under årens lopp utdelat till många yr-
kesutövare. Det senaste mästarbrevet ut-
delades på Holmberget den 20 augusti
1997 i samband med 150-årsjubileet. Det
var konditormästare Hans Styrländer som
mottog gesällbrevet från den tidigare
mästaren inom sin yrkeskår, Hans egen
far Arne Styrländer.

Sedan 1996 går den gamla hantverks-
föreningen under namnet FR eller
Företagarnas riksorganisation. Grund-
tankarna är desamma. Man arbetar med
näringslivets frågor och försöker hitta for-
mer för ökat samarbete mellan företagen
i Torshälla. Man försöker hitta projekt som
kan aktivera ungdomar och arbetslösa,
informerar om EU-frågor och arrangerar
resor, sport, teater, utflykter m m, alltså
en förening i tiden.

Margaretha Lindén

Arne och Hans Styrländer.
Foto: Annika Dahlgren

forts från sid 3

var dessa böcker det enda han krävde
att få ta med sig. Notplittandet resulterade
i fem kompositioner. Han hade annars
för vana att göra låtar på stående fot.

- Nu ska Ni få höra en låt Ni aldrig hört
föret, sa han och lade fiolen till halsen.
Han höll styvt på att låtarna skulle ha tre
repriser. Så hade också den hambo han
framförde i Julita och som senare kom
att nedtecknas. 1925 fick Skäcklinge-Frans
nämligen besök av nedtecknaren Olof
Andersson. Han valde att av Frans' egna
låtar skriva ner också en polska. Däremot
kom inte Frans' mest älskade låt att
bli nedtecknad eftersom den tillkom se-
nare. Det var den vals som han ville kalla
"En mänskensnatt över Hällbybrunn",
men som lever vidare i senare generatio-
ner som Frans' vals. Bland de av Olof
Andersson nedtecknade låtarna finns en
polska, som Frans hade efter farbrodern
Karl Pettersson från Munktorp. Det var
han som inspirerade Frans att börja spela,
vilket han gjorde redan i 12-årsåldern.
Fiolen blev sedan en kär följeslagare ge-
nom livet. Den gula fiolen finns kvar än i
dag och bär tydliga tecken på flitigt an-
vändande. På äldre dagar fick Frans pro-
blem med ett krokigt lillfinger, som
tvingade honom välja låtar därefter. Fiolen
bär skrapmärken efter detta finger.

Frans fick ha hälsan ända upp i 90-
årsåldern och fortsätta musicerandet till
slutet. När han inte kunde fara iväg på
sin cykel längre, kom spelkamraterna till
honom på ålderdomshemmet. Då blev
det underhållning och glädje bland de
gamla. Han höll också kontakt med släkt
och vänner genom sin fiol. På högtids-
dagar ringde han upp och spelade för
jubilarer. En dotterdotter ringde Frans och
klagade på honom att hon inte fått sin
hyllning på sin dag.

forts sid 7

Då svarade Frans: - Vad säger Du? Då har
jag spelat för någon annan i telefon idag!

Frans begravdes en stilla, solig
novembersöndag 1973. Akten präglades
av ljusa psalmer och tacksamhet för den
spelmannen, som under sitt långa liv hade
glatt så många med sitt glada, livfulla spel.
Skäcklinge-Frans vilar på Torshälla kyr-
kogård.

Lars Härås

★ ★ ★
Lördag före 2 Advent
NICOLAUSDAGEN
6 december
firar vi ★ ★
Advent på ★ ★
Bergströmska gården
kl 14-16
★ ★
med servering
sång och musik ★ ★ ★

Gångjärnsbeslag. Se beskrivning sid 8.
Foto: Bernt Pettersson

Torshälla hembygds- förening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Margaretha Lindén,
ålderman ..... tel 35 68 83
Erland Nilsson,
v ålderman ..... tel 35 76 54
Östen Belin
gärdesman ..... tel 35 87 03
Stig M Olsson,
syssloman ..... tel 35 56 67
Marianne Farving,
skrivare ..... tel 35 64 63
Ewa Jönsson ..... tel 35 70 37
Siv Andergrim-Almgren . tel 35 84 15

Suppleanter:

Ingrid Pettersson ..... tel 35 65 43
Margareta Allinggård ..... tel 35 62 55

Museistyrelsen:

Mary Håkansson ..... tel 35 61 34
Doris Lindblom ..... tel 35 72 12
Erland Nilsson ..... tel 35 76 54
Ingrid Pettersson ..... tel 35 65 43
Siv Andergrim-Almgren . tel 35 84 15

Redaktion S:t Olof:

Marianne Farving, Bernt Pettersson,
Margaretha Lindén

Medlemsavgift:

75:- för enskild och 100:- för familj.
Postgiro: 26 81 47-6

**Bergströmska gården – hem-
bygdsgården Lilla gatan 12.**

Tel: 016-35 50 76

**Muséet öppet torsdagar maj-
september kl 14-16. Övrig tid
visning för grupper efter
beställning per tel 016-35 61 34
eller 016-35 68 83.**